

SLOVNÍK POJMŮ

EKOSOCIALIZMUS

Patrik Gažo

Ecosocialism

Abstract

This paper contributes to Contradictions' "Conceptual Dictionary" by exploring the history, theory, and practical implications of the notion of "ecosocialism". The first part of the text follows the historical and ideological development of ecosocialism and examines its broad and diverse anarchist, feminist, and Marxist roots. This part of the text also introduces key authors of ecosocialism and their work. The subsequent part identifies critical ideas and offers a theoretical overview of scholarly and political debates about the relationship between ecosocialism and other environmental and socio-critical approaches. Finally, the text further explores the practical and political vision of the concept and reflects on the future of ecosocialist strategy.

Keywords

ecosocialism, ecological Marxism, eco-anarchism, social ecology, degrowth, environmentalism, social-ecological transformation, social movements, non-human nature, political strategy

Spojenie slov ekológia, resp. environmentalizmus¹ a socializmus sa môže v našich končinách zdať na prvý pohľad vskutku ako bizarnosť či jasný protiklad. V regiónoch strednej a východnej Európy masívna industrializácia a extenzívne poľnohospodárstvo kráčali v období tzv. socializmu ruka v ruke s obrovským znečisťovaním prírodného

¹ Zatiaľ čo ekológia je primárne prírodná veda zaoberajúca sa interakciou medzi organizmami a ich prírodným prostredím, environmentalizmus môžeme chápať skôr ako širší pojem zahrňujúci snahu o pochopenie a riešenie vzťahov medzi ľudskou spoločnosťou a prírodou.

prostredia, s negatívnym dopadom na život rastlín a živočíchov a znižovaním kvality životného prostredia pre ľudí. Ekologické dejiny Slovenska a Československa jasne poukazujú na takmer absolútny nezáujem „reálneho“ socialistického režimu o ekologické a environmentálne otázky.² V mene štátnej ideológie a v úsilí predbehnúť vo výrobe aj spotrebe kapitalistické krajiny boli pre štát takéto materiálovo a energeticky náročné odvetvia na hierarchicky dôležitejšej pozícii než úsilie zachovať a chrániť ekosystémy a udržateľné využívanie prírodných zdrojov.

Ale podobne ako nemôžeme vnímať sovietsky štátny typ socializmu ako doslovnú aplikáciu myšlienok historicky rozličných typov socialistických mysliteľov a mysliteľiek, revolucionárov a revolucionárok, nemôžeme takouto zjednodušenou optikou pristupovať ani k porozumeniu vzťahov medzi socializmom a environmentalizmom. Je pravda, že od pádu tohto režimu sa spolu s útlmom ťažkého priemyslu v priebehu 90. rokov v mnohých postsocialistických krajinách postupne zlepšovala kvalita vody, vzduchu či vo všeobecnosti životného prostredia. Odstránenie nedemokratického a nekompetentného byrokratického riadenia, ako aj zavedenie k prírode šetrnejších technologických inovácií v priemysle sú však len jedna časť odpovedí na otázku, prečo sme sa stali svedkami zlepšenia stavu prírody. Nemenej dôležitým aspektom bolo otvorenie sa svetovému trhu, čím kapitál dokázal tieto environmentálne hrozby a náklady produkcie postupne externalizovať do iných, často ešte chudobnejších častí sveta.³ Lenže táto zmena bola len dočasná. Dnes, keď má kapitalizmus pevnú pozíciu ako svetovo dominantný výrobný spôsob, čelíme hrozbám, ktoré postihujú planétu a ľudstvo ako celok. Ekosocializmus ponúka teoretické aj praktické nástroje, ako dnešnej ekologickej a klimatickej kríze vo vzťahu ku kapitalizmu porozumieť a aktívne na ňu reagovať.

Ekosocializmus v čase

Ak sa na problémy týkajúce sa prírody a životného prostredia pozrieme prizmou tých teórií socializmu, ktoré nezvulgarizovali ani sovietski úradníci ani dnešní ideológovia kapitalizmu, môže nás táto analýza prekvapiť skutočne prepracovanou snahou o pochopenie vzťahu medzi človekom a prírodou. V prvom rade je však pri debate o ekosocializme dôležité upozorniť na fakt, že pri tomto pojme, podobne ako pri socializme samotnom, sa dajú identifikovať rôzne školy a tradície myslenia. Ak hovoríme o širšej definícii ekosocializmu ako všeobecnom úsilí o radikálne antikapitalistické premýšľanie o socio-ekonomickom fungovaní spoločnosti a zároveň potrebe rozrušovať hranice a hierarchie medzi ľudskou a mimoludskou sférou, nesmieme vynechať *zelený*

² Michal Barnovský, „Industrialization of Slovakia and Environmental Issues in the Period of the Communist Regime“, *Acta Oeconomica Pragensia* 15, č. 7 (1. prosince 2007), s. 55–71.

³ Ulrich Brand and Markus Wissen, „Global Environmental Politics and the Imperial Mode of Living: Articulations of State–Capital Relations in the Multiple Crisis“, *Globalizations* 9, č. 4 (2012), s. 547–560.

anarchizmus.⁴ Anarchistickí myslitelia a geografovia ako Peter Kropotkin (1842–1921) či Élisée Reclus (1830–1905) sa považujú za jedných z prvých autorov, ktorí upozorňovali na nutnosť zaoberať sa aj postavením prírody a mimoludských zvierat v pokusoch vytvoriť (anarcho)komunistickú spoločnosť.⁵ Ďalším významným prúdom vychádzajúcim z tejto tradície myslenia je *sociálna ekológia*. Murray Bookchin (1921–2006) ako jeden z pionierov severoamerického environmentálneho hnutia v USA nadviazal na myšlienky anarchistických teoretikov, ako spomínaný Kropotkin, ale aj na mnohé ďalšie socialistické a marxistické práce. Sociálna ekológia je inšpirovaná anarchistickou tendenciou narušovať nadvládu človeka nad človekom aj v iných sférach útlaku ako primárne ekonomických. Preto považuje dominantné postavenie ľudí nad mimoludskou prírodou za dôležitý aspekt, ktorý negatívne vplýva na kvalitu ľudskej spoločnosti, rovnako ako v prípade ekonomickej nadvlády, sexismu či rasizmu. Marxistické a syndikalistické tendencie sa v sociálnej ekológii prejavili v silnom dôraze na stratégiu a metódu dosiahnutia zmeny, ktorú Bookchin nazval *libertínskym municipalizmom*. Prosperujúce prírodné a životné prostredie sa dá podľa Bookchina dosiahnuť jedine nešťátnou spoločnosťou organizovanou na základe federatívnych a konfederatívnych municipalít založených na demokratickom rozhodovaní o politike aj ekonomickej výrobe.⁶

Čo sa týka marxistického a komunistického krídla ekosocializmu, inšpiráciu jednoznačne nájdeme predovšetkým v historických dielach Karla Marxa a Friedricha Engelsa. Snaha o interpretáciu a použitie ich metódy analýzy sú v rôznom rozsahu dôležité pre pochopenie environmentálnych problémov a klimatickej krízy. Voči nadvláde nad prírodou sa už začiatkom 20. storočia ako jeden z prvých marxistov vymedzoval Walter Benjamin (1892–1940); navrhoval inú koncepciu technológií a práce, ktoré by nastolili nové vzťahy medzi ľudstvom a prírodou.⁷ Lenže prvé novodobejšie a štruktúrovanejšie pokusy o environmentálne pamflety a analýzy tvorené na základe Marxových a Engelsových prác prichádzajú približne v 70. rokoch 20. storočia, keď sa začalo formovať aj mladé environmentálne hnutie. Socialisti a socialistky rôznych ideových smerov pochopiteľne ponúkali svoj výklad príčin ekologických problémov a zapájali sa do environmentálnych aj robotníckych hnutí v praktickej aj teoretickej práci. Za historicky

⁴ Mnohými historickými aj súčasnými rozdielmi a paralelami medzi anarchizmom a socializmom sa tu nezaobrám, pretože to nie je zámerom textu. Podobne aj v rámci zeleného anarchizmu nájdeme prúdy, ktoré sa nezakladajú primárne na analýze kapitalizmu. Vo všeobecnosti ale môžeme pristupovať k anarchizmu, ktorý kombinuje sociálno-ekonomickú kritiku a zelené témy, ako k podmnožine socializmu.

⁵ Patrik Gažo, „Political Ecology and Animal Liberation: Emancipating Non-Humans from a Leftist Anti-Capitalist Perspective“, in *Undoing Human Supremacy: Anarchist Political Ecology in the Face of Anthroparchy*, ed. Simon Springer et al. (Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield, 2021), s. 45–63.

⁶ Murray Bookchin, *Social Ecology and Communalism* (Oakland: AK Press, 2007).

⁷ Michael Löwy, „What Is Ecosocialism?“, *Capitalism Nature Socialism* 16, č. 2 (2005), s. 16.

podstatné príspevky v tejto oblasti sa považujú texty autorov a autoriek ako bol André Gorz, Raymond Williams, Laura Conti a mnoho ďalších.⁸

Dôležitým bodom pre rozvoj ekosocialistických myšlienok bol vznik odborného časopisu *Capitalism, nature, socialism* (1988), kde bola publikovaná práca Jamesa O'Connora o tzv. druhej kontradikcii kapitalizmu. Tá dopĺňovala Marxovu tézu o kontradikcii medzi kapitálom a prácou o aspekt environmentálnej degradácie v rámci kapitalizmu, čo na dlhú dobu dominovalo ekosocialistickým debatám.⁹ Kľúčovými prispievateľmi a prispievateľkami do debát o ekosocializme boli tiež Paul Burkett,¹⁰ Ian Angus, Elmar Altvater, Joel Kovel, Alf Hornborg alebo Michael Löwy; a feministky ako Carolyn Merchant, Mary Mellor alebo Ariel Salleh a i.

Ďalším autorom, ktorý významne prispel k rozvoju ekosocialistickej teórie svojou analýzou Marxa a spopularizovaním pojmu tzv. *metabolického zlomu* (*metabolic rift*), je John Bellamy Foster. Marx tvrdil, že práca, resp. pracovný proces, je vzájomne závislý metabolický vzťah medzi ľuďmi a prírodou – nenapraviteľné porušenie tohto vzťahu výmeny energie a látok nastalo práve s rozvojom kapitalistického poľnohospodárstva a jeho dôrazom na zisk a ďalší rast. Vtedy sa postupne narušil kolobeh živín v pôde a krajina sa s negatívnymi dôsledkami rozdelila na mesto a vidiek.¹¹ Iné čítanie Marxa prezentuje Jason W. Moore. Podľa neho sa metabolický zlom odohral už počas 16. storočia a súvisí hlavne s prechodom ku kapitalistickým výrobným vzťahom.¹² Tento autor tiež rozpracoval termín *kapitálocén*, ktorý je kritikou redukcionistických debát o tzv. antropocéne, teda „ére ľudstva“ ako jedinečnej geologickej sile formujúcej podobu sveta.¹³

Pre ekosocialistickú teóriu sú kľúčové aj práce Andreasa Malma a to najmä publikácia založená na jeho dizertačnej práci *Fosílny kapitál: Vzostup parnej energie a korene globálneho otepľovania* (2016).¹⁴ Výraznou súčasťou postavou a popularizátorom¹⁵ ekosocialistickej teórie je tiež Kohei Saito, ktorého kniha *Ekosocializmus Karla Marxa: Kapitál,*

⁸ Stefania Barca, „Labour and the Ecological Crisis: The Eco-Modernist Dilemma in Western Marxism(s) (1970s-2000s)“, *Geoforum* 98 (január 2019), s. 226–235.

⁹ Paul Burkett, *Marxism and Ecological Economics: Toward a Red and Green Political Economy*, Historical Materialism Book Series, vol. 11 (Leiden ; Boston: Brill, 2006), s. 6.

¹⁰ Paul Burkett, *Marx and Nature: A Red and Green Perspective* (Chicago: Haymarket books, 2014).

¹¹ John Bellamy Foster, Brett Clark, a Richard York, *The Ecological Rift: Capitalism's War on the Earth* (New York: Monthly Review Press, 2010).

¹² Jason W. Moore, „Environmental Crises and the Metabolic Rift in World-Historical Perspective“, *Organization & Environment* 13, č. 2 (2000), s. 123–57.

¹³ Elmar Altvater et al., *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*, ed. Jason W. Moore (Oakland: PM Press, 2016).

¹⁴ Andreas Malm, *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming* (London New York: Verso, 2016).

¹⁵ O jeho práci vyšiel článok aj v pomerne prestížnom japonskom médiu, pozri: Atsuko Iwasaki, 'Japanese Scholar Looks to Marx's Theory to Explain Pandemic, Climate Change', *NHK WORLD*, 28. února 2022, <https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/backstories/1921/>.

príroda a nedokončená kritika politickej ekonómie (2017)¹⁶ poskytuje koherentný a detailný výklad Marxových publikovaných diel aj nepublikovaných poznámok vo vzťahu k jeho environmentálnemu zmýšľaniu.¹⁷ Saito v knihe ponúka presvedčivý a aktualizovaný zoznam argumentov a vyvracia rôzne typy kritik, podľa ktorých je Marxova životná práca a teória v lepšom prípade nepoužiteľná pre pochopenie vzťahu medzi človekom a prírodou, v horšom prípade prispievajú jeho teoretické predpoklady priam k vyostreniu tohto vzťahu a ku konfliktu vedúcemu k dnešnej environmentálnej a klimatickej kríze.

Prijímanie Marxovej relevancie pre ekosocializmus sa teda v čase menilo. Najskôr sa niektoré jeho myšlienky používali selektívne, neskôr sa jeho analýza kapitalistického poľnohospodárstva a problémov s kolobehom živín v pôde v diele *Kapitál* považovala síce za dôležitú, avšak oddelenú od jeho hlavnej sociálno-ekonomickej analýzy (O'Connor, Gorz a i.).

Napokon sa Marx študoval ako systematický analytik a ekosocialistický teoretik vzťahu medzi prírodou a kapitalistickou ekonomikou (Foster,¹⁸ Saito a i.). Diverzita ekosocializmu v podstate znemožňuje vyčerpávajúci prehľad všetkých osobností a diel zaoberajúcich sa ekosocialistickou teóriou a praxou.¹⁹ Posuňme sa preto ku kľúčovým ideovým oblastiam, ktoré definujú hlavné tézy a obsah ekosocializmu, a ktoré ho vymedzujú – alebo naopak spájajú – s inými smermi environmentálneho a sociálno-kritického myslenia.

Ekosocializmus v teórii

Ako sme už naznačili, ekosocializmus rozhodne nie je politicky ani teoreticky homogénny smer. Dokážeme v ňom však identifikovať základné tematické oblasti, ktoré tvoria kostru analýzy súčasnej kapitalistickej spoločnosti, ako aj predstáv o budúcej, sociálne a ekologicky udržateľnej a spravodlivej spoločnosti. Ekosocializmus, na rozdiel od mizantropických zelených ideových smerov, nehľadá korene a príčiny ekologickej a environmentálnej deštrukcie v zlých ľuďoch; ani v ich „nedostatočne zelených“ vedomostiach, postojoch, technológiách a spotrebe, ako to robia liberálne ekomodernistické smery – ale hlavne v tom, že naše pole pôsobnosti a možností formuje primárne sociálno-ekonomický systém založený na akumulácii a maximalizácii zisku a neustálom ekonomickom raste a expanzii. V dôraze na analýzu a význam výrobných vzťahov sa teda nelíši od klasického marxizmu. Ekosocialisti a ekosocialistky však upozorňujú

¹⁶ Kōhei Saitō, *Karl Marx's Ecosocialism: Capitalism, Nature, and the Unfinished Critique of Political Economy* (New York: Monthly Review Press, 2017).

¹⁷ Pozri tiež: Anna Mikulenková, „Marxova Politická Ekonomie a Ekologická Krize (Kohei Saito, *Marx's Ecosocialism: Capital, Nature, and the Unfinished Critique of Political Economy*)“, *Kontradikce* 3, č. 1 (2019), s. 249–253.

¹⁸ John Bellamy Foster, *Marx's Ecology: Materialism and Nature* (New York: Monthly Review Press, 2000).

¹⁹ Zaujímavý a pomerne aktuálny prehľad nájdeme v novej publikácii od Routledge, pozri: Leigh Brownhill, ed., *The Routledge Handbook on Ecosocialism*, (New York, NY: Routledge, 2022).

na tzv. prométeovské tendencie klasických marxistov, ktoré sa prejavovali v často nereflektovanej produktivistickej logike a lineárnom vnímaní rozvoja.²⁰ Ekosocializmus zdôrazňuje, že ekologicky a ekonomicky spravodlivá spoločnosť sa nemusí nutne zakladať na predchádzajúcom vývoji kapitalistických výrobných síl ani na neustálej extenzívnej modernizácii technológií.²¹ Naopak, myšlienky ekosocializmu sú dnes pomerne rozšírené aj v krajinách tzv. globálneho Juhu. Joan Martinez-Alier pomenoval hnutia v týchto často rurálnych oblastiach ako „environmentalizmus chudobných“, ktorý sa prejavuje bojami proti kapitalistickej industriálnej expanzii a environmentálnej degradácii prostredia na úkor lokálneho poľnohospodárstva a prístupu k ďalším dôležitým zdrojom pre prežitie miestnych komunít.²²

Práve takéto konflikty zvyčajne zdôrazňujú úlohu tzv. *commons*, teda zdieľaných a spoločne vlastnených území a výrobných prostriedkov, ktorých spravovanie a užívanie nie je podmienené tvorbou výmennej hodnoty. Ekosocializmus predstavuje ideu beztriednej spoločnosti, v ktorej musí ísť napĺňovanie potrieb ľudí ruku v ruku so snahou o harmonický vzťah s mimoludskou prírodou. Na rozdiel od kapitalizmu, v ktorom je naplnenie ľudských potrieb len sekundárnym dôsledkom hlavného cieľa, teda výroby tovarov a ich predaj na trhu s vídinou dosiahnutia zisku, ekosocialistická spoločnosť naplnenie ľudských potrieb nepodmieňuje imperatívmi trhu ani zisku. Dôležité sú princípy sociálneho a ekonomického rovnostárstva a demokraticky organizovaná produkcia a spotreba udržateľná v rámci limitov prírodného prostredia.²³ Tým sa vymedzuje aj voči techno-utopistickým marxistom propagujúcim „plne automatizovaný luxusný komunizmus“,²⁴ podľa ktorých akcelerácia technologického rozvoja vytvorí podmienky na prekonanie kapitalizmu a následný vznik post-kapitalistickej spoločnosti. Podľa ekosocialistov však akcelerationisti vo svojich úvahách zabúdajú okrem iného aj na prírodné limity a ich

²⁰ Príhodná je v tomto prípade aj otázka devastácie prírody za „reálneho“ štátneho socializmu, ktorú ekosocialisti chápu skôr ako dôsledok špecifického typu modernity, založenej na spoločenskom nastavení, ktoré nespochybňovalo pokrok za každú cenu.

²¹ To však neznamená odpor ekosocialistov k technológiám: „Ekosocialistická technológia je technológia riadená univerzálnou ľudskou potrebou a záujmom o zdravie prírodného prostredia. Je v kontraste s kapitalistickou technológiou, ktorá je poháňaná predovšetkým imperatívmi znižovania nákladov a maximalizácie zisku na trhu, ktorého obrisy – vrátane stimulov a dotácií – formujú vlastníci alebo štátni agenti kapitálu.“ Victor Wallis, ‘Technology and Ecosocialism’, in *The Routledge Handbook on Ecosocialism*, ed. Leigh Brownhill, 1 Edition (New York, NY: Routledge, 2022), 290.

²² Joan Martinez-Alier, ‘The Environmentalism of the Poor’, *Geoforum* 54 (júl 2014), s. 239–241.

²³ Čo však ekosocializmus navrhuje robiť tu a teraz? Často vládne zhoda v tom, aby sa tvoril sociálny tlak na radikálne reformy, ktoré aj v rámci kapitalizmu dokážu znížiť hrozby pre ľudí a planétu – napr. úsilie o hĺbkovú dekarbonizáciu. Zároveň sa ekosocialisti a ekosocialistky považujú za súčasť medzinárodného hnutia pracujúcich a považujú za dôležité zapájať sa do rôznych bojov, čo buduje základy a predpoklady pre spoločnosť založenú na princípoch solidarity.

²⁴ Aaron Bastani, *Fully Automated Luxury Communism: A Manifesto* (London: Verso, 2019).

nedostatočnú politizáciu.²⁵ Technológie vyvíjané a používané v rámci kapitalizmu síce dokážu metabolický zlom zmierniť napr. presunom výrobných nákladov do inej časti sveta, no už z podstaty svojho fungovania v logike maximalizácie produktivity a zisku nutne prispievajú k neustálemu prekračovaniu biofyzikálnych limitov.²⁶

Dôraz na problematiku limitov prostredia a ekologickú udržateľnosť produkcie a spotreby má ekosocializmus spoločný aj s hnutím, resp. s konceptom *degrowth*.²⁷ Tu opäť nájdeme rôzne pohľady na to, nakoľko je *degrowth* súčasťou ekosocializmu, alebo či je naopak teoreticky úplne odlišným smerom ľavicového a ekologického myslenia.²⁸ To, či *degrowth* je, alebo nie je súčasťou ekosocializmu, do značnej miery závisí aj od typu autorov a historického obdobia, pretože podobne ako v prípade ekosocializmu, aj myšlienky *degrowth* sú historicky aj geograficky pomerne diverzifikované. Presvedčiví teda môžu byť ekosocialisti, ktorí nepovažujú *degrowth* za niečo užitočné,²⁹ rovnako ako aj tie a tí, ktorí medzi tieto dve hnutia dávajú v podstate znamienko rovnosti.³⁰ Medzi kritiky zo strany ekosocialistov patrí napr. teoretická nedostatočnosť tohto konceptu na vytvorenie strategického programu zmeny, nejasnosť rozdelenia toho, čo je v spoločnosti potrebné zredukovať a čo naopak rozvíjať. Pomerne často diskutovaná je aj určitá nejednoznačnosť vzťahu ku kapitalizmu.³¹ Zástancovia konceptu *degrowth* zas

²⁵ Aaron Vansintjan, 'The Shitty New Communist Futurism', *ENTITLE Blog – a Collaborative Writing Project on Political Ecology* (blog), Jan. 25 2018, <https://entitleblogdotorg3.wordpress.com/2018/01/25/the-shitty-new-communist-futurism/>.

²⁶ Brett Clark and Richard York, „Rifts and Shifts: Getting to the Root of Environmental Crises“, *Monthly Review* 60, č. 6 (2008), s. 13.

²⁷ *Degrowth* nemá v slovenčine zatiaľ ustálený preklad. V češtine sa pomerne ustálilo slovo „nerůst“, slovenský ekvivalent „nerast“ znie zvláštne, pretože to slovo je synonymom slova minerál. Viac by sa možno preto hodilo pomenovanie „odrast“, ktoré zároveň dokáže lepšie obsiahnuť myšlienky tohto hnutia či konceptu. Pre neustálenosť pomenovania budem naďalej v texte používať anglický ekvivalent *degrowth*.

²⁸ *Degrowth* je úsilie o plánované zníženie spotreby energie a zdrojov, ktorého cieľom je ekonomika založená na rovnováhe s prírodnými limitmi. Tento proces je však potrebné odlišiť od ponímania recesie v ekonomickom zmysle pre krajiny súčasného kapitalistického jadra a neznamená to ani snahu odoprieť kvalitatívny rozvoj krajín (semi)periférie. Nejde teda o prechod k Marxom definovanej jednoduchej reprodukcii, keď sa už nadhodnota znovu neinvestuje do nového cyklu výroby. Rast určitých odvetví by naďalej prebiehal, ale na základe demokratického plánovania a udržateľnosti, nie na základe zisku.

²⁹ David Schwartzman, „A Critique of Degrowth“, *Climate & Capitalism* (blog), 5. januára 2022, <https://climateandcapitalism.com/2022/01/05/a-critique-of-degrowth/>.

³⁰ Simon Butler, „Ecosocialism and Degrowth: A Reply“, 6. januára 2022, <https://climateandcapitalism.com/2022/01/06/ecosocialism-and-degrowth-a-reply/>.

³¹ Michael Löwy, „Ecosocialism and/or Degrowth?“, *Climate & Capitalism* (blog), 8. októbra 2020, <https://climateandcapitalism.com/2020/10/08/ecosocialism-and-or-degrowth/>; Diego Andreucci and Terrence McDonough, „Capitalism“, in *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*, ed. Giacomo D'Alisa, Federico Demaria, a Giorgos Kallis (London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015).

upozorňujú, že existujú rôzne a nie vždy nutne vzájomne korelujúce koncepty rastu, a ekosocializmus by ich mal všetky dostatočne rozlišovať a problematizovať: 1. rast priepustnosti, resp. rast spotreby energie a materiálov; 2. ekonomický rast, teda HDP (či iné indexy); a 3. akumuláciu kapitálu. Napríklad hoci je celkový rast HDP v niektorých krajinách nízky, určité sektory a firmy môžu naďalej výrazne akumulovať dostatok kapitálu. Naopak, v štátoch „reálneho“ socializmu potlačili súkromnú akumuláciu kapitalistov, no štátna akumulácia a ekonomický rast pokračoval. Giorgos Kallis, jeden z významných teoretikov konceptu *degrowth* sa teda ekosocialistov pýta: „Je potom skutočná socialistická ekonomika taká, ktorá zastaví akumuláciu (štátnu alebo súkromnú) ako celok? Ak áno, súhlasíme s tým, že za tých okolností je myšlienka socialistického rastu oxymoron?“³² Dlhoročné živé debaty medzi reprezentantmi a zástankyňami myšlienok *degrowth* a ekosocializmu vyústili do spísania spoločného manifestu (2022), v ktorom zmapovali oblasti zhody a vymenovali niektoré z hlavných argumentov pre ekosocialistický *degrowth*.³³

Ekosocialistická teória nestojí vo vzduchoprázdne a ovplyvňuje ju množstvo ďalších smerov a oblastí, ktoré tento text nedokáže pokryť. Dôležitý je tiež vzťah k feminizmu, resp. ekofeminizmu, k triede pracujúcich a organizácii práce, k stratégii politickej a ekonomickej zmeny a k mnohým ďalším nástojčivým otázkam. Keďže ekosocializmus sa usiluje o celkovú a radikálnu sociálno-ekologickú transformáciu spoločnosti, konfrontuje sa s rôznymi teoretickými perspektívami. To sa odzrkadľuje aj na praktickej aplikácii ekosocialistických téz a myšlienok v rôznych častiach sveta.

Ekosocializmus v praxi a v budúcnosti

Ekosocialistov a ekosocialistky s rôznou úrovňou radikálnosti a sebaidentifikácie nájdeme v rôznych hnutiach a sférach na celom svete. Zapájajú sa do bojov chudobných roľníkov v Južnej Amerike, sú vo feministických, environmentálnych a robotníckych hnutiach, skúmajú a publikujú na univerzitách a vo výskumných inštitúciách alebo

³² Giorgos Kallis, „Marxism and Ecology: Common Fonts of a Great Transition“, *Great Transition Initiative* (blog), 2. októbra 2015, <https://www.greattransition.org/commentary/giorgos-kallis-marxism-and-ecology-john-bellamy-foster>; Giorgos Kallis, „Can There Be Green Socialist Growth? A Commentary on John Bellamy Foster (Part II)“, *ENTITLE Blog – a Collaborative Writing Project on Political Ecology* (blog), 3. novembra 2015, <https://entitleblog.org/2015/11/03/can-there-be-green-socialist-growth-a-commentary-on-john-bellamy-foster-part-ii/>.

³³ Jeden z najdôležitejších bodov manifestu sa týka práve častej kontroverzie problematiky rastu. Zastavenie, resp. obmedzenie akumulácie a ekonomického rastu nevidia ekosocialisti ani zástancovia konceptu *degrowth* ako „návrat do stredoveku“: „Z ekosocialistickej perspektívy je potrebné rozumieť utlmeniu rastu v dialektických pojmoch: Mnohé formy výroby (napríklad uhoľné zariadenia) a služieb (reklama), by sa mali nielen obmedziť, ale aj *potlačiť*; niektoré, ako napr. súkromné autá alebo chov dobytka, by sa mali podstatne *obmedziť*; iné by však potrebovali rozvoj, napríklad agroekologické poľnohospodárstvo, obnoviteľná energia, zdravotnícke a vzdelávacie služby, atď.“ Michael Löwy et al., „For an Ecosocialist Degrowth“, *Monthly Review* (blog), 1. apríla 2022, <https://monthlyreview.org/2022/04/01/for-an-ecosocialist-degrowth/>.

sa zapájajú do lokálnej, národnej a medzinárodnej politiky. Hranice medzi tým, čo je ešte ekosocialistická prax a čo už nie, sú často nejasné. S určitosťou však môžeme povedať, že svojím široko tematickým záberom zasahuje rôzne politické subjekty, čo je výhodou v porovnaní so smermi a hnutiami zameranými na jednu tematickú oblasť.

Má teda ekosocializmus budúcnosť? Ako jeho konkurenčná výhoda a politická sila sa ukazuje relatívne všeobecná odolnosť voči dogmatizmu. Svojím dôrazom na demokratickosť a otvorenosť nie len socialistickým a syndikalistickým, ale aj environmentálnym a iným sociálne progresívnym myšlienkam a hnutiam dokáže prijať naozaj rôzne perspektívy – či už ide o hnutia a pracujúcich v krajinách, kde je dominantný priemysel alebo skôr poľnohospodárstvo; tam, kde nájdeme centrá kapitálu i tam, kde môžeme hovoriť skôr o krajinách semi-periférie až periférie kapitalistického rozvoja.

Historická skúsenosť strednej a východnej Európy s aplikáciou myšlienok socializmu, hoci často totálne skomolenými, je teda diametrálne odlišná od predstáv, akými by chcel transformovať spoločnosť ekosocializmus. Radikálna demokratizácia ekonomickej sféry, komunitný manažment zdrojov a území, prekonanie ekonomistickej, rastovej a produktivistickej logiky, dekomodifikácia produkcie, hĺbková dekarbonizácia či emancipácia od odcudzenia námezdnjej práce sú len niektoré úlohy, ktoré je podľa ekosocializmu nutné zvládnuť, ak má ľudstvo prežiť kritické výzvy ekologickej a klimatickej krízy 21. storočia. Zdá sa, že práve preto sa ekosocialistický časopis *Climate and capitalism* rozhodol parafrázovať a mierne aktualizovať výrok Rosy Luxemburgovej – *Ekosocializmus alebo barbarstvo: Neexistuje žiadna tretia cesta.*